

İZ BIRAKAN HATIRALAR -23- ESKİ KONYA YAŞANTISI ÜZERİNE

Eski Konya yaşantısı ile bugünkü yaşantımız arasında hiçbir benzerlik kalmadı. Toplum adeta kabuk değiştirdi. Bu değişiklik sadece maddi sahada değil, manevi alanda da oldu. Bu bölümde eski yaşantımızı ana başlıklar halinde aktarmaya çalışacağım.

Aile ve Toplum Üretici İdi

Eskiden hem aileler hem de toplum tamamıyla üretici idi. Yiyecek içecekten giyime ve kullandığı eşyaya kadar ihtiyaçlarının tamamına yakını kendisi üretti. Çeşitli münasebetlerle ailenin üreticiliğinden yer yer bahsetmiştim. Konuyu fazla uzatmak istemiyorum.

İnsanlar kışlık yiyeceklerini yazdan hazırlarlardı. Hemen hemen her evde inek bulundurulur; tabiiyle et, süt, yağ ve yoğurt ihtiyaçlarını kendileri karşıarlardı. Çevreden de Konya'ya çok yağ ve peynir gelirdi. Beyşehir Yörükleri Konya'ya tulumlarla peynir getirirdi. Bunlar tuzlu suyla kurular bir kış boyu yenilirdi. O zamanlar sütün litresi bir lira bel değildi. En âlâsından peynirin kilosu üç beş lira idi. Konya'da bir zamanlar ipek böcekçiliği de yaygınmış. Elli altmış yıl öncesine kadar merkezî mahallelerde bile inek beslenir, hemen hemen her evin bahçesinde küçük bir kümes bulu-

nurdu. Bağ ve bahçelerde inek bulduranlar hayvanların yiyeceğini kendi bağ ve bahçelerinden temin eder, komşuların otlarını da toplarlardı. Şimdi otlar, çimler çöpe dökülür oldu. Şimdilerde açık beş altı lira. Kutu sütler çok daha pahalı. Yoğurt yirmi lira. Ne idiği belirsiz katkı maddeli peynirlerin kilosu kırk elli lira. Tulum peyniri ise yetmiş liranın üzerinde.

Benim çocukluk yıllarımda pek çok evde dokuma tezgâhı da bulunurdu. Anneannemin küçük bir

odada dokuma tezgâhı vardı. Anneannemin bu tezgâhta çarşaf, gömlek ve dolama gibi şeyler dokuduğunu hatırlarım. Günümüzde aileler tamamen tüketici aile tipine dönüşünce yatırımlar da tüketime yöneldi. Bir zamanlar Konya'da lokanta sayısı sadece altı idi. Bunların hepsi de kebabçılar içerisinde idi. Şimdi Konya adım başına lokanta ve cafeler ile doldu. Salgın dolayısıyla işleri bozulanlar şikâyete başladı. Eğer yatırımlar tüketime değil de üretime yapılırdı bu şikâyetler çok aza inerdi.

Eskiden İsrâf Yoktu

Toplumları felakete sürükleyen kötü alışkanlıkların birisi de israftır. Eskiden yiyecek içecekten giyime, giyimden bütün eşyaya kadar insanlar büyük bir tutumluluk içerisinde idi. Ekmeğin bir lokması bile çöpe atılmazdı. Kuruyan ekmekler biriktirilerek tirit dökülürdü. Şimdi her gün tonlarla ekmeğe çöpe atılıyor. Günümüzde elektrikten ve su tüketiminde de zengininden en fakirine kadar israf diz boyu. Boşa yanan elektrıkların, boşa akıtılan suların haddi hesabı yok.

Eskiden herkesin biri gündelik, birisi kişilik olmak üzere iki takım elbisesi olurdu. Yıllarca kullanılan ceketler sonra tornistan edilir dışı içe, içi dışa getirilerek yeniden dikişirdi. Buda yıllarca giyilirdi. Eskiden elbiseye ve çoraba yama yapmak ayıp değildi. Şimdi gardıroplar giyilen giyimden dolmuş elbiselerle dolu.

Günümüzde bir alışveriş çılgınlığı var. Eskiden ihtiyaçlar tespit edilir, çarşıdan pazardan bunlar alınır. Şimdi insanlar süpermarketler-

den ihtiyaçlarını değil, gördüklerini alıyorlar. Hele o açık büfeler israfın en büyük kaynağı... İnsanlar masalarına tabak tabak yiyecek yığıyor, çocuklar da aynı şeyleri yapıyor. Bunların çok azı tüketiliyor. Kalanlar maalesef çöpe gidiyor. Şimdi hacda ve umrede bile bu israf söz konusu. İsrâfı tetikleyen en büyük sebeplerden birisi de reklamların hep tüketime yönelik olmasıdır.

Hayat Zordu

Hanımların on beş-yirmi günde bir ekmeğe ve çamaşır günleri olurdu. Ekmeğe gününde ev hanımı sabahleyin erkenden kalkar hamurunu yoğurur, onu leğene mayalanmaya bırakırdı. Bundan sonra tandırın yakar, tandırın ısınması için alevler göğe yükselirdi. Hanımlar tandırın karıştırmak için bir tandır sırıgı kullanırdı. Ekmeğe günü çok stresli bir gündü. Hanım erkenden kalkmış hamurunu yoğurmuş, tandırını yakmış bunlarla meşgul. Kocasını çarşıya gitmeden önce hanımıyla şöyle bir şakalaşmak istemiş. Kadının kendi derdi kendine yeter. Tandır sırıgını çektiği gibi kocasının üzerine yürümüş: *"Herif koyda git, benim o vaktim değil, sonra şu tandır sırıgını kafanda kırarım!"* demiş. Bu hengâme sırasında adamın külahı hanımının ayakları yanına düşmüş. Adam hanımının korkusundan eğilip külahını alamamış: *"Hanım bizim sülalede hanımından korkan erkek yok, şu külahımı uzatıver de çarşıyı bir dolaşıp geleyim"* demiş.

Ev hanımı tandır iyice ısındıktan sonra tuttuğu bezeleri tandıra ya-

pıstırmaya başlar. Bunu yaparken de ateşin üzerine kafasını uzatır. Eğer tandır yeteri kadar ısınmamışsa tandıra yapıştırdığı bezeler sapır sapır külün üzerine düşmeye başlar. Halk buna **düşme** derdi. Ateş üzerinde pişen bu ekmeğin kokulu ve çok lezzetli olurdu. Bunlar küllerinden temizlenerek yenirdi. Ekmek yapmanın ne kadar zor bir iş olduğunu anlayan.

Çamaşır gününde evde çeşme olmadığı için ev hanımı bir gün önce mahalle çeşmesinden akşama kadar su çeker, ertesi gün de ocağını yakıp çamaşırını yıkamaya başlar. O zamanlar şimdiki gibi deterjan falan da yoktur. Çamaşırını sert bir yer üzerinde tokucla döverek kirlerini arıtmaya çalışır. Daha sonra elenmiş meşe külünü koyduğu kazan veya tenekelerde çamaşırını kaynatarak ağartmaya çalışır.

Bir çocukluk hatıramı nakletmek isterim.

Annem bir gün önce mahalle çeşmesinden akşama kadar su çekmiş. Ertesi günü de ocağını yakıp çamaşır yıkamaya başlamış. O günler şiddetli kış günlerinin hüküm sürdüğü zamanlar. Ben üç dört yaşlarındayım. Annem üstüme kat kat giydirerek beni ocağın yanına oturtmuş. Nasıl olduysa bir ara eteğim tutuşmuş, yanmaya başlamışım. Annem üstümdekileri çıkartmaya çalışsa ben yanacağım, annem beni kaptığı gibi üzeri buz tutmuş kazanın içine sokuvermiş. O zaman benim de canım yanmış olmalı ki anneme: "Bas annem baas" demişim. Olayı ben pek hatırlamazdım da annem anlatır, gülerdik.

Hayatın zorluklardan birisi de nakil meselesinde idi. O zamanlar en uzak semtlere bile ne dolmuş

ve ne de otobüs vardı. Herkes bağ bahçeye yaya gider gelirdi. Mesela Meram, Konya'ya yedi sekiz kilometre. Şehirde işi olanlar günde on beş-on altı kilometre yolu yürüyerek gidip gelirlerdi.

Hayat bu kadar zordu, ama insanlar mutlu ve mesuttu. Hâllerinden şikâyetçi değillerdi. Şimdi hanımlar çamaşır bulaşık yıkamak şöyle dursun, çamaşır ve bulaşık makinelerini çalıştırıp gezmeye gidiyorlar. Şimdi insanlar hayatın bunca kolaylığına rağmen mutlu değiller. O kadar kalabalığa rağmen insanlar büyük bir yalnızlık içerisinde. Günümüzde dört kişiden bir kişi depresyon ilacı kullanıyor. Yatınca uyuyamıyor, uyku ilacı almak zorunda kalıyor.

Günümüzde en büyük değişikliklerden birisi de mahalle kültüründe oldu. Yüksek katlı binalar mahalle kültürümüzü yok etti. Bunu otuz yıldır anlatmaya çalıştım, anlayan olmadı. Son bir yıldır bunun farkına ilk varan Cumhurbaşkanımız oldu ve: "Dikey mimari değil yatay mimari" uyarısı yapılmaya başladı ama ne fayda. Ba'de harabü'l-Basra... Bu konuda değer hükümlerimiz de değişti. Şimdi pek çok insan bizi ayakta tutan mahalle kültürünü, mahalle baskısı olarak algılamaya başladı.

Manevî Hayatımızdaki Değişiklik

En büyük değişiklikten birisi de manevî hayatımızda oldu. Halk asırların süzgecinden süzülüp gelen örf, adet, gelenek ve göreneklerimizimize bağlı idi. Kalpleri sağlam bir imanla dolu idi, inançlarının heyecanını ile yarıyordu. Biz bunları da

kaybettik. Ortaya çıkan din adamı, ilahiyatçı görünümünde bir sürü soytarı çok eskilerde söylenen fakat rağbet ve kabul görmeyen düşünceleri günümüze taşımaya başladılar, bunlara inananlar da oldu. İnançlar sarsıldı, kafalar karıştı. Dinî heyecan kayboldu. Bir zamanlar bir kadınla karşılaşmıştım. O günlerde hayatta olmayan bir zındığı rahmetle anıyor öveceğim diye göklere çıkartıyordu. Sonunda: “Muhammed de bizim gibi bir insan” deyiverdi. Âlemlere rahmet olarak gönderilen bir Resul-i zişân nasıl sıradan bir insanla bir tutulabilir. Bu onların bir söylemi idi. Sonunda kadın baklayı ağzından çıkardı. Hazreti Peygamberi sapıklıkla suçladı.

İki dinî bayramımız var. Birisi Ramazan, diğeri de Kurban Bayramı... Eskiden bu bayramlar da bayram gibi kutlanırdı. Yıl boyu görüşmeyen hısımlar, akraba ve komşular hasret giderir, birlik ve bütünlüklerini pekiştirirlerdi.

Eskiden Ramazan'ın birinci günü, Kurban Bayramı'nın ikinci günü mahalle mescidinde toplanılır, daha sonra kapılar çalınarak herkes ile bayramlaşırdı. Günümüzde böyle bir şey kaldı mı? Şimdi insanlar bayramlarda tatile çıkıyor. Birbirini ziyaret edemeyenler telefon çıktıktan sonra telefonla bayramlaşıp hâl hatır sorarlardı, şimdi bu da kalktı. İnsanlar baştan sağma bir mesajla işi bitiriyorlar.

Eskiden gücü yeten herkes mutlaka kurban keserdi. Ben bir zamanlar Kurban Bayramı'nda beş kurban kestiğimi hatırlarım. Bir de eskiden büyük aile tipi yaygındı. Anne, baba, dede ve nine aynı evde oturur çocukların eğitim ve terbiyesini büyükler üstlenirdi. Çocuklar farkına varmadan kalplerine iman, sevgi ve muhabbet aşılanır haram-helal, sevap-günah duygusu verilirdi. Günümüzde çekirdek aile tipi yaygınlaştı. Şimdi anne babalarda bir şey yok ki, çocuklarına versinler. Bu sebeple

gençlerin kalpleri sevgisiz, muhabbetsiz, şefkat ve merhametsiz kalmaya başladı. Büyük şair Fuzuli tasavvufi bir anlayışla çok beğendiğim şu iki beyti terennüm eder.

*İlm kesbiyle pâye-i rif'at
Ârzû-yi muhâl imiş ancak
İşk imiş her ne var âlemde
İlm bir kil ü kal imiş ancak*

Yani: “İlim tahsil ederek yüceliğe ulaşırım arzusu, gerçekleşmesi mümkün olmayan bir arzudur. Âlemde ne varsa aşk, muhabbet, sevgi, merhametten ibarettir. Bunların yanında ilim bir dedikodudan ibaret kalır” der.

Geçenlerde İzmir'den birisi telefon etti. Onda benim bazı kitaplarım varmış, Ladikli Ahmet Ağa'yı da istiyordu. Telefonda biraz sohbet ettik. Adamın din ve tasavvufi bilgisine hayran oldum. Her yıl Konya'ya Hz. Mevlâna'yı ziyarete gelirmiş. İki yıldır salgın dolayısı ile gelememiş. Ne iş yaptığını sordum, bahçıvan olduğu söyledi. Hayretim bir kat daha artmıştı. “Sizdeki bu inanç fitilini bir ateşleyen olmalı, kim bu?” diye sorunca o: “Dedem ve ninem... İkiisi de ehl-i tarik idi.” cevabını verdi. Bu olay, benim aile büyüklerinin çocuklar üzerindeki etkisi ile ilgili düşünceyi teyit ediyordu.

Bugün bir kısım insanlar aşksız, muhabbetsiz, sevgisiz ve merhametsizdir. Bu yüzden bunlar kedi ve köpeklerin ayaklarını kesiyor, onlara işkence ediyor ve her gün Türkiye'de bir iki kadının işkence ile öldürüldüğünü duyuyoruz. Diğer şiddet olaylarının en büyük sebeplerinin başında da kalplerin sevgisiz ve merhametsiz oluşu gelir. Bir kısım insan bundan kurtulmak için mal bulmuş mağribi gibi İstanbul sözleşmesine sarılıyor. Yürütme sözleşmeden çekilince bu adamlar dava üstüne dava açıyorlar. Adres yanlış, bir değil, kırk İstanbul sözleşmesi olsa kalplere sevgi, muhabbet, şefkat ve merhamet yerleştirmeden bu cinayetleri ve şiddet olaylarını önleyemezsiniz.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Öğretmenlerimiz

AHMET ŞÜKRÜ ÇİLOĞLU

(1907-1995)

Ahmet
ÇELİK

16 Ramazan 1325/10 Teşrinievvel 1323/1 Kasım 1907'de Burdur ili Üçdibek Mahallesinde doğdu. Memur olan babasının adı "Çilzade" Mehmet Şükrü Efendi, annesinin adı Feride Hanım'dır.

Küçük yaşta babasının memuriyeti dolayısıyla ailecek Konya'ya geldiler. Ahmet Şükrü, ilk tahsiline 1328/1912'de altı senelik **Konya Mahmudiye Mektebi'nde** başladı. 1334/1918 senesinde bu mektebi aliyyülala/pekiyi derecede tamamladı. Konya Mahmudiye Mektebi'nden aldığı şahadetnamesi şöyledir:

"Şükrü Efendi oğlu Ahmet Efendi Konya altı senelik Merkez Mahmudiye Zükur Mektebi İbtidaiyesinde tahsilinde iken ve bi'l-imtihan aliyyülala dereceyi ihraz eylemiş bulunduğunu mübeyyen iş bu tasdikname ita kılınmıştır. 19 Şubat 1340/1924. İmza müdür Osman Zühdü⁽¹⁾. Mühür. Konya Mahmudi-

ye Mektebi İbtidaiyesi."⁽²⁾

Orta tahsilini **Konya Mektebi Sultani'sinin** altıncı sınıfına kadar okudu. Ahmet Şükrü Bey tercümeihâl varakasında:

"1334/1918 senesinde aliyyülala derecede tasdikname alarak bi'l-imtihan 1335/1919 senesinde kadar Konya Sultani Mektebinde meccani, nehari olarak girdim. Mezkûr mektepte hal-i tedriste iken pederimin silahaltına alınmasından ve başka suretle medar-i maişetimiz bulunmamasından temin-i maişet için bi'z-zarure mektebime devam edemediğimden imtihan-ı umumiye de terfi sınıfına muvaffak olamayarak 1336/1920 senesinde terk-i tahsil ile sahayı ticarete atıldım." demektedir.⁽³⁾

Ahmet Şükrü Bey'in 20 Eylül 1339/1923 tarihinde Konya Mekte-

menliğinde bulundu. Mahmudiye İptidai Mektebi'ne 11 Kasım 1919'da 600 kuruş maaşla atandı. Bakınız: Konya Merkez Vilayetteki İlk Erkek Mektepleri Heyet-i Talimiyesi'ne Ait Kayıt Defteri, s. 11-13; Konya Merkez ve Mülhakatı İlk Mektep Muallimlerinin Sicil Defteri, s. 27, 41; Muallim Teftiş Defteri (1), s. 78.

(2) Konya İli MEM Özlük Arşivi, No: 7483, KMEM4-17_0030.

(3) Konya İli MEM Özlük Arşivi, KMEM4-17_0013.

(1) Osman Zühdü Dilmaç; 1299/1883'te Konya'da doğdu. Babası müderris Mustafa Efendi'dir. 1901'de iki yıllık Konya Darülmuallimini'ni ala/iyi derecede bitirdi. Daha sonra aynı okula iki yıl daha devam ederek 1918'de dört yıllık Darülmuallimin diploması aldı. Rehber-i Hürriyet Mektebi öğret-

Ahmet Şükrü Çiloğlu

bi Sultanisi'nden aldığı tasdiknamesi şu şekildedir:

“Balada ismi ve künyesi muharrer ve fotoğrafı mulsak (yapışık) Mehmet Şükrü Efendi mahdumu Ahmet Efendi 1335/1919 sene-yi dersiyesi nihayetinde bulunduğu altıncı sınıftan yedinciye terfi etmeye muvaffak olamamış ve bu kere velisinden merdud tezkere muma ileyhin bade-ma (bundan sonra) ticaretle iştigal edeceğine bahisle tasdiknamesi talep bulunmakla iş bu nakil ilmühaberi bi't-tanzim muma ileyhe ita kılındı. 20 Eylül 1339/1923. İmza Konya Mektebi Sultani müdürü.”⁽⁴⁾

23 Eylül 1339/1923'te 600 kuruş maaşla Akşehir'e bağlı Doğanhisar Selimiye İlk Erkek Mektebi ikinci muallimi olarak görevi başlayan Ahmet Şükrü Bey bu görevinden “ahvali havaiyesinin adem-i müsaa-desine (iklimin sağlığına elverişli olmamasına) binaen” 17 Kasım 1924'te istifa etti.

1341/1925'te İlk Tedrisat Meclisinde verdiği imtihan neticesinde muallim muavinliği (öğretmen yardımcılığı) ehliyetnamesi aldı. Bu ehliyetnamesi de şöyledir:

“Tedrisat-ı ibtidaiye kanununa tevfikan Konya Vilayeti Tedrisat-ı ibtidaiye Meclisi huzurunda imtihanı icra edilerek isbat-ı ehliyet etmiş olan Ahmet Efendi'ye iş bu ehliyetname ita kılındı. İmza: Maarif Müdürü Osman Nuri”⁽⁵⁾

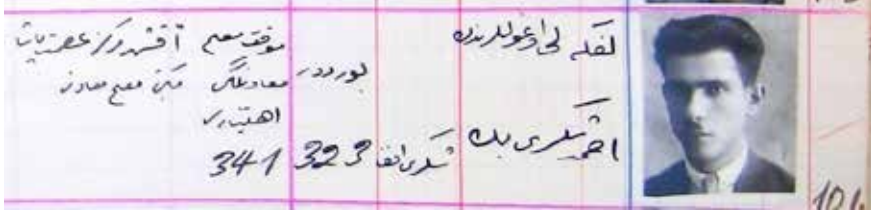
Ayrıca Akşehir merkez İsmet Paşa Mektebi'nde görevli iken Haziran 1927-1928 ders senesi tatilinde Konya Erkek Muallim Mektebinde açılan A kursuna katıldı.⁽⁶⁾ Bu kursun, terbiye ve ruhiyat (psikoloji), hıfzu's-sihha (sağlık bilgisi), usul-ü tedris ve tatbikat dersleri gördü. Kurs sonunda yapılan imtihanda başarılı olarak “köy öğretmenliği” belgesini almaya hak kazandı. Almış olduğu köy öğretmenliği belgesi şu şekildedir:

“Konya vilayeti Akşehir kazası İsmet Paşa Mektebi muallimlerinden Ahmet Şükrü Bey 1927-1928 ders senesi tatilinde Konya Erkek Muallim Mektebinde açılan A kursuna devam ederek 1124 Numaralı Kanun mucibince yukarıdaki derslerden muvaffakiyetle imtihan vermiş ve hizalarında yazılan notları kazanmıştır. Erkek Muallim Mektebi müdürü Halit Ziya (Kalkancı),

(4) Konya İl MEM Özlük Arşivi, KMEM4-17_0029.

(5) Konya İl MEM Özlük Arşivi, KMEM4-17_0029.

(6) BYEK 86 Şehir Muallimliği, DSCN_0141

Maarif Müdürü Hasip, Maarif Emni Ali Rıza⁽⁷⁾

RESMİ GÖREVLERİ

Ahmet Şükrü Bey'in resmi görevleri⁽⁸⁾ sırasıyla şöyledir:

4 Ekim 1341/1925'te **Akşehir İsmet Paşa İlk Mektebi** ve⁽⁹⁾ 1 Aralık 1928'de Akşehir **Bermende köyü** mektebi muallimliği görevine tayin edildi.

Ahmet Şükrü Bey bu son görevi için Akşehir Maarif memurluğuna şu dilekçeyi vermiştir:

"Efendim, Bermende muallimi Mithat Efendi ile memuriyetlerimizi becayişi (karşılıklı değiştirmeyi) muvafakat ettiğimizden Bermende muallimliğine tayince delalet buyrulmasını istida ve istirham eylerim efendim."⁽¹⁰⁾

1 Haziran 1929'da aynı okulun başmuallimi oldu.

28 Nisan 1932'de askere sevk edildi. 4 Kasım 1932'de askerlikten döndü.

21 Ekim 1933'te Konya Ilgın Arğıthanı mektebi başmuallimliğine atandı. Afif Evren'in 1934 yılında Yeni Asır gazetesine yazdığı "**Konya'nın Kültür Adamlarını Tanıyalım**" başlıklı makalesinde O'nu şöyle tanıtır:

"Bay Ahmet Şükrü, Ilgın'ın Arğıthanı nahiyesi başmuallimidir. Geçen yıl bir köyden nahiyeye geçirilen Bay Ahmet Şükrü genç inkılap Türkiye'sinin istediği ve bulduğu

köy muallimin hakiki timsallerindedir. Samimiyeti, nezaketi, yurtseverliği ile sokulduğu her köşede bir sevgi ve saygı yeri verdiren bu genç ve ülkülü muallim Arğıthanlıların büyük ve küçüklerinin sevdikleri, ısındıkları bir çehredir. Mektebin işlerini ışıklı kafası ile düzene koyan, sık sık müsamereler verdiren, çocukların ruhi cereyanları e bedeni ve ahlaki durumları üzerinde etütler yapan ve uğraşan Ahmet Şükrü bugünün gençlerine, yarının çocuklarına örnek olarak güvenle gösterilebilir."⁽¹¹⁾

12 Aralık 1936'da Karaman Kılbasan başöğretmeni,

25 Ekim 1939'da Karaman Gazi Okulu başöğretmeni ve

22 Kasım 1941'de **Güneş Okulu** başöğretmeni görevine başladı.

1942-43 yılında vazifesinde gösterdiği üstün başarıdan dolayı Milli Eğitim bakanlığı tarafından başarı belgesi verildi.⁽¹²⁾

1948'e kadar Karaman Halkevi müdürlüğü görevinde bulundu.

24 Şubat 1948'de çıkmaya başlayan haftalık Karaman gazetesinin Yazı işleri müdürlüğünü A. Şükrü Çiloğlu yapmış, bu görevi 3 Şubat 1949'dan sonra Ali Gülcan'a devretmiştir.

Karaman Güneş Okulunda görevli iken 10 Ağustos 1963 tarihinde kendi isteği ile emekliye ayrıldı.

Emeklilikten sonra İstanbul'a taşındı. Ara sıra geldiği Karaman'da Karaman'ın Sesi gazetesinde çeşitli makaleler yayınladı.

(7) Konya İl MEM Özlük Arşivi, KMEM4-17_0022.

(8) Konya İl MEM Özlük Arşivi, KMEM4-17_0004.

(9) Akşehir'de görevli iken Tayyare Cemiyeti idare heyeti azalığında bulundu.

(10) Konya İl MEM Özlük Arşivi, KMEM4-17_0028.

(11) Afif Evren, "Konya'nın Kültür Adamlarını Tanıyalım", Yeni Asır, 31 Kasım 1934

(12) Tebliğler Dergisi 13 Mart 1944, sy.267.

AİLESİ

Ahmet Şükrü Bey, 28 Haziran 1930'da Akşehirli Zeynep Gevher Hanım ile evlendi. Bu evliliğinden bir erkek üç kız olmak üzere dört çocuğu olmuştur. Çocuklarının isimleri şunlardır:

İlhan (Emekli Albay, 1929-2016);

Perihan (Sart, d.1931, İstanbul'da yaşıyor);

Ayhan (Kayseriliolu, 1933-2019);

Turan (Doğrusözlü, d.1937, İstanbul'da yaşıyor).⁽¹³⁾

Ahmet Şükrü Bey 18 Mart 1995'de İstanbul'da vefat etmiştir. Kabri Karacaahmet Mezarlığı'ndadır. Eşi Zeynep Gevher Hanım ise 1986'da vefat etmiştir.

MAKALELERİ

Babalık ve Ekekon gazeteleri ile Konya dergisinde çıkan bazı makaleleri şunlardır:

“İlkokul Öğretmenlerine Ruhiyat Dersleri”, **Babalık**, 7-23 Eylül 1935.

“Karaman Muhitinin Hayvanlara Ait Atasözleri”, **Konya**, Kasım 1942 sy. 49, s. 32; Aralık 1942, Sy: 50, s.51; Ocak 1943, Sy:51, s.62.

“Okuma Öğretiminin Esasları”, Ülkücü Öğretmen, c.7, sy.82, s.18-21; sy.84, s.12-13, İstanbul, 1966.

“Yahya Kemal Beyatlı”, Ülkücü Öğretmen, c.10, sy.119, s.17-18. İstanbul 1969.

“Yahya Kemal Beyatlı, Köylünün Sesi, c.5, sy.57, s.15-16 İstanbul, 1969.

HAKKINDA YAZILANLAR

Hasan Pınarbaşı, “Karaman'ın Geçmiş Elli Yılı ve Tanınmış Kişileri” adlı eserinde (1990, s.167-168) öğretmenini Ahmet Şükrü Çiloğlu için

(13) Aile hakkında bilgiler veren Ayhan Kayseriliolu kızı Ersin Kayseriliolu'na teşekkür ederim. 3 Ekim 2020 tarihli görüşme.

Konya Mektupları:

Konyanın Kültür Adamlarını Tanyalım

Konya, 28 [Muhabirinden]— Konyanın kültür adamlarından bir kaç değerli şahsiyeti “Yeni Anı” okurlarına da tanıtmaya çalıştık. Bu mütevazı hemşerilerin biri de taprada bulunuyor.

Bay Abdülkadir İncesel Türk ve İslam eserleri müdresi müdresidir. Bir çok yıllar yurda değerli varlıklar yetiştiren bu yapı geçmiş fakat dimağı sağlan hemşerimiz iki üç yıl evvel bu vazifeye tayin edilmiştir. Üçün yıllar hocalık yapan, tarîhî telifatları tetebbülata ve güzel yazılarıyla, ince rekâtiyle mahabete kendisini iusturmuş olan Bay Abdülkadir Avrupa tarih literatüründe de ünlü ve anılır bir şimadır. Osman Söğüt ve Karaman şifaları tarihleri ve atikâyat üzerindeki derin bilgi ve tet-

Bay Ahmet Şükrü İğnen Argıhan mahiyeti bahşmışlıdır. Geçen yıl bir köyden mahiyeye geçiren Bay Ahmet Şükrü genç, akıllı, Tur-duşu köy müstafinin hakiki temsilinden biridir. Sarımsiyeti, nezaketi yurt ve vazife severliğine şakuldağı her kışe de bir sevgi ve saygı yeri verdiren bu genç ve ünlü müstafim Argıhanlıların büyük ve küçüklerinin nevdi-leri, şadıkları bir çeşittir.

Bay Ahmet Şükrü İğnen Argıhan mahiyeti bahşmışlıdır. Geçen yıl bir köyden mahiyeye geçiren Bay Ahmet Şükrü genç, akıllı, Tur-duşu köy müstafinin hakiki temsilinden biridir. Sarımsiyeti, nezaketi yurt ve vazife severliğine şakuldağı her kışe de bir sevgi ve saygı yeri verdiren bu genç ve ünlü müstafim Argıhanlıların büyük ve küçüklerinin nevdi-leri, şadıkları bir çeşittir.

Doktor F. Nafiz Mektebinin şifasını açık kafasına dikkatle koyan, sık sık müsa-meler verdiren, çocukların ruhi cereyanları ve hâdise ve ahkâmî hareket ve durumları üzerinde ciltler yapan ve uğraşan A. Şükrü hocasının genç-lerince, yarımın çocuklarına örnek olacak güzel göstericiler.

A. Evren

şunları kaydeder:

“Sayın hocam Burdur’un Ağalar diye anılan Çiloğlu sülalesindedir. 1907 yılında doğmuştur. 1928 yılında Akşehir’de Gevher Hanım teyzeyle evlenmiş, İlhan isimli bir oğlu iki de kızı vardır. Yedi torun sahibidir.

Daha küçük yaşlarında Burdur’dan Konya’ya gelerek orada büyüyüp, okumuştur. Konya Öğretmen Okulu’nda meslek derslerinde sınav vererek öğretmen olduğunu anlatırdı sayın hocam.

38 yıl öğretmenlik yapmıştır. Doğanhisar, Akşehir, Bermende, Argıthanı, Kılbasan'da çalıştıktan sonra Karaman'a gelmiş, burada da yirmi yıldan fazla Güneş İlkokulu müdürü olarak memleketimize hizmet vermiştir. Bakanlık tarafından çalışmalarından dolayı üstün hizmet ödülü verilmiştir.

Çok otoriter bir kişiydi. Disiplinli ve sağlam bir kişiliği vardı. Hastalığı sonucunda doktorlarında tavsiyesiyle 1963 yılında emekli olmuştur. İstanbul'a yerleşti. Eşi Gevher Hanım'ın ani ve beklenmeyen ölümü onu çok yıpratıp, yalnız bıraktı. Şimdi anılarıyla yaşamaktadır.

Çok yönlü bir kişiliği olan hocamızın gazeteciliği de vardır. Konya ve Karaman'da yayımlanan gazetelerde yazarlık, köşe yazarlığı yapmış bunların yanı sıra Anadolu Ajansı'nın Karaman muhabirliğini de sürdürmüştür. Bir ara Karaman Gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır.

Hatiplik yönü de güçlüydü. Ulusal günlerde kürsüye çıkıp, yaptığı konuşmalar çok beğenilirdi.

Sosyal yardımlarda öncüydü. Altı yıl Halkevi, dokuz yılda Türk Hava Kurumu'nun başkanlığını yapmıştır. Dernekçidir. Karaman'da kurulan derneklerde çalıştığı gibi şimdi de İstanbul'da emeklilerle ilgili derneklerde genel sekreterlik görevlerinde bulunmuştur. İsmi, Konya ile ilgili belgelerde. Konya yıllığı ansiklopedisinde "İstanbul'da Bir Hoş Sada" isimli kitapta övgüyle belirtilmiştir. Bunları okuyan biz öğrencileri ondan haklı olarak gurur duyduk.

Sayın öğretmenimin koleksiyonculuğu da vardı. İstanbul'a göçerken, babasından kalan Golf marka tabancayı ve gazete koleksiyonunu, gazete kupürlerini Karaman Müzesi'ne bağışlamıştır.

Kızı Ayhan Hanım, Galipler Ma-

nifaturanın sahibi Ali Galip Kayserilioğlu'yla evli olduğu için, iki yılda bir olsa da kızı ve damadını ziyarete gelir. Her gelişinde eline kâğıt ve kalem alarak başarılı olan yazılar yazarak bizleri bilgilendirir.

Okuldaki çalışma arkadaşlarıyla uyumlu biçimde çalışırdı. Ulusal günlere mutlaka katılır gayet güzel ve özenle hazırlattığı çelenklerin konulmasını sağlardı. Bayramlardaki konuşmaları merakla izlenir, öğrencilerden ve halktan sık sık alkış alırdı.

Okul sonrası zamanlananda Köşe kahveye oturur, yasemin ağızlığına taktığı Yenice sigarasını ve kahvesini içerdi.

Kesinlikle boşa konuşmazdı. Düşüncelerini temellendirir ve karşısındakini mutlaka ikna ederdi. Yayımlanan bir başka gazetede düşüncüyü beğenmezse karşı yazılar yazarak düşüncelerini belirtirdi. Bizler de Ali Yiloğlu (Ahmet Çiloğlu) yazılarını okur bundan gurur duydık. Gazeteler için varını yoğunu ortaya koyar, Karaman'ın sesini her yere duyururdu.

Attar Vecdi Tan'ı çok sever, sabahları ona uğrayıp günlük haberleri savsaklamazdı. Kılbasan'da çalıştığı sırada tanıdığı ve okumaya hevesli gördüğü büfeci Süreyya Kaya'lık'ın babasını bir baba gibi evine alıp barındırdı. Yetişmesinde hayli emeği oldu. Sayın hocamın disipliniyle yetişen çok sayıda mühendis, öğretmen, doktor çalışmalarını sürdürüyorlar.

Hocamın ben dışışleri bakanıydım. Gönderilecek ve getirilecek tüm belgelerini mektuplarını, çok karbonat kullandığından Attar Vecdi Amca'dan karbonatını, on kuruşa satılan yasemin ağızlığını ben getirirdim. Ben bu tür işleri yaptıktan sonra gelir, ona tekmil verirdim.

Beldemize gelen kaymakamların, daire müdürlerinin de ahbabıy-

di. Yargıçlar da onu çok severlerdi. Sayın Vefik Altuğ'da onun çalışmalarını çok beğenirdi. Zeki Üyetürk, İsa Önder, Bozkırlı Abdullah Bey, Mustafa Bey, Kamuran Abacı, Latif Turan isimli öğretmenleri çok sevip sayardı. Onlarla çalışmaktan kıvanç duyardı.

Attığı tokatların yerinde güller biterdi. Güneş Okulu'nun tavanı çinkoyla kaplı olduğundan atılan bir taş, bomba atılmış gibi büyük bir ses çıkartırdı. O da buna müthiş kızardı. Bir gün ben kuş avlamak için sazanla bir taş attım. Taş ta gitti okulun tavanına düştü. Sesi duyan hocam, sinirle dışarı çıktı. Ben de korkudan öğrencilerin arasına karıştım. Yanımda da Hayri İmançer vardı. Beni çağırarak "Hasan taşı kim attı" diye sorunca, nasıl oldu bilmem Hayri'nin adını verdim. O da onu çağırarak kulaklarını güçlüce çekip, tekmeledi.

Hayri kardeşimizin benim yüzümden haksızca dayak yemesi beni çok üzdü. Bir gün hocamın damadının dükkânının önünde onunla karşılaşan Hayri "Hocam bana öyle bir tekme vurdunuz ki yeri hala acıyor. Taşı ben değil Hasan Pınarbaşı atmıştı. Sizden dayak yememek için suçu benim üzerime atmıştı. Ben hakkımı size helal etmeyecektim ya bizi okutup diploma verdiniz, bunun için hakkımı helal ettim." deyince oradakiler gülmekten yerlere yattılar. Hayri de hocamın elini öpüp, barıştılar.

Sayın hocam, Mehmet Ali Koçak'ı sesi güzel olduğundan çok sevdi. Onu bir kenara çeker bol bol şarkı ve türkü söyletirdi. Beşinci sınıfın bitirme sınavlarına gelindiğinde Hasan baklavasını. Afacan su böreğini, Mehmet patlıcan kebabını yaptırırdı. Rahmetli öğretmenimiz Latif Turan'ın bundan haberi olmazdı. Yemekler yenildikten sonra Beşgeçili Mehmet Ali Koçak'ta güzel sesiyle bizlere müzik şöleni çekerdi."

ESARETTEN İSTİKLÂLE, KARAVİRANLI MOLLA ABDULLAH (1896-1989)

Ercan
ARSLAN

Molla Abdullah Efendi 1896 yılında Seydişehir Kazası'nın Ortakaraviran Köyünde doğdu. Babası Kadiroğullarından İsa Efendi, annesi Ayşe Hanım'dır. İlk askerlik vazifesini Aynatab Vilayetinde levazım bölüğü neferi olarak yaptı. Üç yıl zarfında Halep ve Musul vilayetlerine devlemlerle askeri malzeme taşıdı. Terhis olup Karaviran'a dönünce I.Cihan Harbi başlar ve tekrar askere çağrılır. Hicaz-Asir cephelelerine sevkıyat ile Konya İstasyonu'ndan Nisan 1916 da 130 nefer (Bozkır-Seydişehir havalisinden 40 asker, 3 ü Karaviranlı) trene binerler. İkinci vagon da tahtadan yapılmış otuaklara, ayrıca kurumuş otlarla doldurulmuş yerlere otururlar. Konya İstasyonundan bir gurup rütbeli asker ve din görevlisinin duaları eşliğinde ayrılırlar. Botsalı Yakup oğlu Gâvur Abdullah bu yolculukta Gareven köyünden Molla Abdullah'ın ilk yoldaşı olacak askerdi. Balkan Harbinde öğrendiği biraz Bulgarca, Köyüne dönünce adının Gavur'a çıkmasına sebep olmuştu. Trenle önce İskenderun'a, oradan vapurla Port Said'e gideceklerdi. İlk defa asker olanlarla, barut kokusuna alışkın gaziler yolculuk boyunca ilahiler, yanık seferberlik türküleri söyleyerek, bazen de Kuran-ı Kerim okuyarak zamanı eliyorlardı. Bazıları da Alman'ın tütününü tütürüyordu. Adana İstasyonunda Kayseri, Yozgat, Çorum yöresinden gelen askerlerle birlikte 2 gece, bir gündüz yolculuğundan sonra İskenderun'a var-

dılar. Kendi imkânlarıyla ağaçlardan, kamışlardan çadırlar yaparak limana yakın deniz kenarında kamp kurdular. Kendi bölgesinden, vilayetinden, köyünden, askerlerle imece usulü yemek, temizlik nöbetlerine başlarlar. Bazı zamanlarda deniz kenarında yüzme bilmemelerine rağmen suya girerler. Bazen kaşık oynayanlar, bazen horon tepenler, yöresine göre eğleniyorlar, namazları beş yüz kişilik cemaatle kılıyorlardı. Bir hafta sonra sayıları 2 bin askere ulaşmıştı. Yavaş yavaş hastalıklar sökün etmiş, günlük birkaç kişi sıtmadan ölmeye başlamıştı. Temiz su bulmak, sağlıklı yemekler yemek

Molla Abdullah Efendi (Çetin)

Gazi Abdullah Çetin'e ait Yatağan kılıç

imkânsız gibiydi. Tarhana, mercimek çorbası, bulgur pilavından başka yemekleri yoktu. Nihayet beklenen vapur gelir ve Gavur Abdullah'la yan yana yarı korkuyla binerler. Vapur 4 katlı, siyah boyalı büyük toplara sahipti. Ortasına develer, atlar doldurulmuştu. Birkaç Alman subayı dışında tüm personeli Osmanlı askeriydi. Birkaç gün sonra vefat edenlerin cenaze namazı kılınıp kıl çuvala denize atılmalarını görünce geri dönme umutları tükenmeye başlar. Gemide en büyük sorun su kıtlığıdır. İngilizlerin Port Said'e asker yığdıkları haberi üzerine rota değiştirerek Hayfa limanına gelirler. Hicaz cephesine artık karadan gidilmesi uygun görülür⁽¹⁾.

Hayfa'da Arap kökenli askerler eşliğinde at, deve, merkeplerle günlerce kuru çöl sıcağı ve kara sinek altında Cenin, Nablus üzerinden Amman istikametine yürürler. Bu esnada kir, bit, yorgunluk, açlık cabasıdır. Her gün birkaç asker vefat ediyor, yıkamadan cenaze namazları kılınıp kuma gömülüp yola devam ediliyordu. Askerler kaputlarını ateş üzerinde çırptıklarında düşen bitlerin çatırtısı alenen duyuluyordu. Amman'a bir günlük mesafede Es-Salt bölgesinde kum fırtınasına yalakanırlar. Tüm asker cenin vaziyette yan yatıp rüzgârın geçmesini bekledikleri sırada, bir anda yerel kıyafetli, askeri kıyafetli yüzlerce silahlı kişi tarafından pusuya düşürülerek etrafları sarılır. Kendileri henüz birliklerine ulaşamadıklarından silah ve teçhizatları yoktur. Yerli işbirlik-

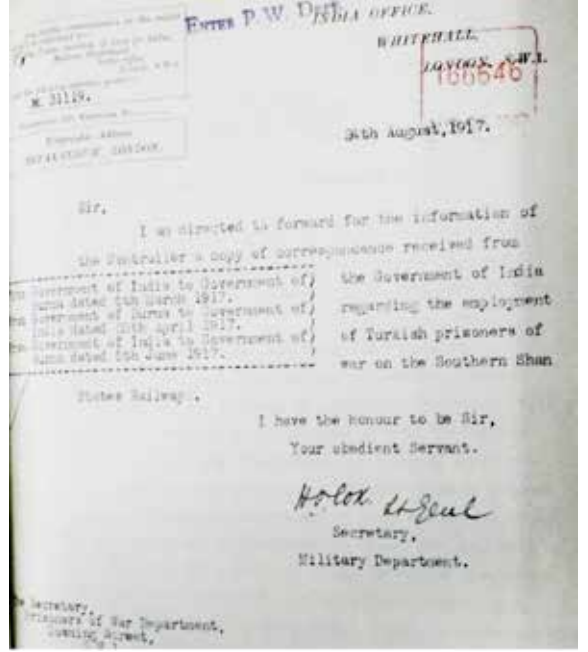
çiler İngilizlere istihbarat sağlamışlar, onlarda takiple Osmanlı askerlerini parça parça esir almışlardır. Karaviranlı Abdullah'ın yirmi günlük çöl yürüyüşü sonrası esaret süreci de başlamıştır. Dört gün sonra Aşkelon'a gelirler. Sayım ve traş sonrası gemiye bindirilerek Port Said limanına getirilirler. Buradaki esir kampında iki ay zor şartlarda kalırlar. Farklı cephelerden acı haberler alıyorlardı. Bir gece ansızın bir hareketlilik başlar ve yeniden gemiye bindirilirlenir. Otuz beş günlük yolculuk sonrası önce İngiliz sömürgesi Hindistan'ın Chirala limanına sonra Burma (Myanmar) liman şehri Sittwe'ye getirilirler. Oradan Minbya diye küçük şehre nakledilirler⁽²⁾. Her taraf ormanlarla ve ırmaklarla dolu aşırı nem ve rutubet olan bu yerde askeri bir kışlada hapsedilirler. Bir hafta sonra kışla dışında otlardan, kamışlardan ve bambu ağaçlarından yapılmış küçük kulübelere yerleştirilirler. Zehirli yılanlar, bilmedik bitkiler ve canlılarla bir aradadırlar. Bu memleket insanı kısa boyluydu. Kadını erkeği etek giyiyordu. Pirinç tarlalarında az bir yevmiye ve iâşe karşılığı çalışırlar. Bambu kesimleri yaparlar. Yerli halkla işaretlerle anlaşırırlar. Dertlerini anlatacak kadar İngilizce kelimeler öğrenirler. Yerli halk Budist, sakin, dürüst, yardım sever insanlardır. Yaşadıkları en büyük sorun sıtma, beyaz akrep ve yılanlardır. Esir askerlerin çoğu yılan ve akrep sokması sonucu hayatını kaybeder.

(1) Ortakaraörenli Mehmet Kiraz'ın (d.t.1969), Molla Abdullah Çetin ile 1985'te yaptığı görüşme.

(2) Ortakaraören Kasabasında üç dönem Belediye Başkanlığı yapmış, Emekli İlköğretim Müfettişi ve Öğretmen Hasan Hüseyin Cansever (d.t.1950) ile yaptığımız 18.11.2020 tarihli görüşme.

Nihayet savaş biter ve Osmanlıyla Mondros Mütarekesinin (30 Ekim 1918) imza edildiği haberi kamplarına ulaşır. Bern İtilafnamesi⁽³⁾ gereğince esirlerin geri gönderilme işlemleri devam ettirilecektir. 1919 yılı içerisinde İngilizler hayatta kalan esirleri toplayarak Sittwe limanına getirirler. Kendilerine önce Mısır'a oradan İstanbul'a götürülecekleri söylenir. Bir bayram havası oluşmuştur. 20 günden fazla bir yolculuktan sonra Kızıl Denizden Süveyş kanalına girerler. İstanbul'un işgal altında olduğunu, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da Milli Mücadele başlatmış olduğunu subaylarından öğrenirler. İsmailiye limanından başka bir gemiyle nakledilirler. Bir hafta sonra Rodos adası yakınından Ege denizine girerler. 2 gün sonrada binlerce askerimizin kırıldığı Çanakkale boğazını geçerek İstanbul'a gelirler. Haydarpaşa'da onları karşılayanlar İngiliz askerleridir. Osmanlı zabıtları teslim almayı yaparak onları Selimiye Kışlası'na götürürler. Orada kayıt işlemlerinden sonra ilk kez yaklaşık 3,5 yıl sonra ezan sesi duymak onları mutlu etse de İstanbul'un işgali hepsini derinden etkiler.

Arkadaşı Babaeskili teğmen Rafet ile 20 kişilik bir kafileyile Gebze'ye Sultanbeyli, Göçbeyli üzerinden iki günde ormanlık bölgeden yerel milislerin yardımlarıyla İzmit'e gelirler. Sakarya'yı aşmış Eskişehir'e varırlar. Yunan'ın Ege bölgesindeki işgallerini öğrenirler. İlk önce kalıp savaşmayı isterler. Subayları, kendilerine memleketlerine gitmelerini, gerek duyulduğunda çağrılacaklarını söylerler. İki gün sonra Afyona gelirler. Afyon'dan Konya'ya gidecek bir süvari birliğiyle Konya yoluna düşerler. İki gün sonra akşamüzeri

Hindistan ve Burma kamplarında Türk esirlerin çalıştırılmasına dair 24 Ağustos 1917 tarihli bir belge.

Konya'ya ulaşırlar. Bedesten yanında bir handa kalırlar. Seher vakti yola çıkan üç arkadaş (diğerleri Avdan ve Arvanalı) Hatunsaray, Akviran üzerinden Karaviran'a gelirler. Köyüne geldiğinde herkes öldüğüne inanmış ondan ümidi kesmişti. Köyden kırk kişi ayrılmışlar ama onunla beraber yalnızca on üç kişi geri dönebilmişti. Arkadaşlarından bazıları Çanakkale'de, Kafkas Cephesinde, Gazze'de, kimi de Dobruca'da şehit olmuştu. Köyünde yaşlılar, kadın çoluk çocuktan başka kimse kalmamıştı. Molla Abdullah iki arkadaşıyla vedalaşır ve evine yönelir. Teyzesinin kızı Mümine (1901-1997) onu yıllarca beklemiştir. Nihayet beklenen muştulu haber gelmişti. Mümine Hanım ile Abdullah Efendi evlenirler. Bu evliliklerinden İsa (Çetin), Hüseyin (Çetin), Ümmühani (Yayla), Fatma (Özel) isimli çocukları dünyaya gelecektir. Onun askerden sağ olarak döndüğünü haber alan köylüler, ço-

(3) Vedat Tüfekçi, I.Dünya Savaşında İngilizlere Esir Düşen Türk Askerleri, İstanbul 2019.

Molla Abdullah Çetin Ortakaraören Köyünde son yıllarında.

Myanmar (Burma)'daki Tayetmo Şehitliği'nin Türkçe ve yerel dilde yazılmış kitabesi.

cuklarından ve askerdeki yakınlarından gelen mektupları okutmak için evlerine gelmişlerdi.

İstiklal Harbi yıllarıdır. Esaretten köyüne döneli henüz İki hafta geçmiştir. Zeynel Abidin ve Delibaşı hadiseleri baş göstermiştir. Gazi Abdullah, arkadaşları ve Karaviranlılar bu süreçte Kuvayı Milliye safında

yer almışlardır. İbrahim Refet Paşa'nın birliğine yardımcı olmuşlardır. Savaş yıllarından bir hatıra olmak üzere kalan şahsi eşyaları içerisinde üzerinde "Ali" yazılı yatağan kılıcı ile bir saati torunu Orhan Özel arşivindedir. Molla Abdullah bundan sonraki yaşamını tarım ve hayvancılık dışında İğdiş Camiinde kırk yıl imam ve hatiplik yaparak sürdürecektir, pek çok talebe okutacaktır. Dini bilgisinin yanında güçlü bir Coğrafya ve Cebir bilgisine de sahiptir. Osmanlı Türkçesi ve Latin alfabesiyle okuryazardı. Eşi Mümine Hanım ise köyün kırık çukuk, hastalık tedavileri, doğum, ölü yıkama gibi işleriyle yakından ilgilenirdi. Cumhuriyet Türkiye'sinin inşa yıllarında Molla Abdullah Efendi Çetin soyadını alacaktır. Kitap okumayı çok seven bir kişiliktir. 1939 yılında Abdullah Kürklü Başkanlığında açılan Ortakaraviran Halkevi'nde, köy İlkokulunda Atatürk ilke ve inkılaplarının savunucusu, rol model isimlerden biri olmuştur⁽⁴⁾. Esaret anılarını, İstiklal Harbi yıllarını bazen göz yaşlarıyla anlattığı nesillere, Cumhuriyet idaresiyle kavuşulan kazanımların ne denli önemli olduğunu, çok zor şartlarda kazanılan İstiklal değerini bilmemiz gerektiğini her fırsatta dile getirmiştir. 15 Mart 1989 yılında Ortakaraörende vefat etmiştir. Köy mezarlığında medfundur. Seydişehir'den Burma'ya uzanan bir yaşam, Esaretten İstiklale bu şekilde hatıralarda yerini almıştır.

Kaynaklar:

- Vedat Tüfekçi, I.Dünya Savaşında İngilizlere Esir Düşen Türk Askerleri, İstanbul 2019 (Doktora Tezi)
- Mehmet Kiraz'ın (d.t.1969), Molla Abdullah Çetin ile 1985'te yaptığı görüşme.
- Hasan Hüseyin Cansever (d.t.1950) ile 18.11.2020 tarihinde yaptığımız görüşme.
- Torunu Orhan Özel (d.t.1963) ile 23.6.2021 tarihinde yaptığımız görüşme.

(4) Torunu Orhan Özel (d.t.1963) ile 23.6.2021 tarihinde yaptığımız görüşme.

YUNUS'UN TÜRKÇESİ

Nihat
Sami
BANARLI

XIII. asır, Anadolu'da Türkçenin şahlanması bakımından, bir Yünus Emre asırındır. Bu asırda, bugünkü Türkiye topraklarında, gerçek bir dil inkılabı olmuştur. Bunun başlıca sebebi, Anadolu'da Türk nüfusunun gün geçtikçe artması ve bir ekseriyet sağlama-sıdır. Halk ekseriyeti Türk olan bir vanda, büyük halk edebiyatına sâhip bir milletin kültür ve edebiyat dilinin de Türkçe olması veyâ Türkçeye dönmesi çok tabiidir.

XIII. asır ortalarında başlayan bu dil inkılabı, başka dillerden kelimeler ve kaideler almış bir dilin bütün bu yabancı unsurları tasfiye ederek katıksız Türkçeye dönmesi iddiâsında, Türkçeden Türkçeye bir inkılâp değildir. Çünkü o yıllara kadar, Selçuk Devleti'nin sâhip ve hâkim olduğu ülkelerde Türkçe, ne bir kültür ve edebiyat dili ne de resmî dil olabilmıştır. Hemen iki asrı aşan bir zaman içinde, Türklerin ilim dili, doğrudan doğruya Arapça olmuş, edebî eserler Fârisî ile yazılmış, devletin resmî lisânı olarak da bâzan Arapça, çok kere Fârisî kullanılmıştır.

Bu sebeple Yünus Emre asrındaki dil inkılabı, büyük ölçüde bir inkılâptır ve doğrudan doğruya yabancı dillerden Türkçeye bir geçiştir.

İşte Anadolu'da XIII. asırda başlayan ve bir daha yerini hiçbir yabancı dile bırakmayan Türkçenin bu kat'î zaferinde Yünus Emre'nin aziz hizmeti vardır. Ancak, Yünus Emre Türkçesi, günümüzde her kelimeyi yanlış kullanmaya alışmışların bilerek veya bilmeyerek söyledikleri gibi öztürkçe değildir. Bu dil, ortak İslâm medeniyeti içinde öteden beri gelişmeye başlamış, yine ortak medeniyet dillerinden Türkçeleştirilmiş kelimelerle zengin bir İslâmî Türk Dili'dir. Nasıl bugünkü batı medeniyeti milletlerinin dillerinde eski Yunan ve Latin dillerinden veya birbirlerinden alınıp millileştirilmiş yığın yığın

kelime varsa, dünkü İslâm medeniyeti milletlerinin dillerinde de başka dillerden alınma birçok kelime vardır.

Türk milleti, bilhassa Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi'nde bu yabancı menşe'li kelimeleri, Yünus Emre asrından bu yana, büyük bir temsil kudretiyle Türkçeleştirmiş, bunların pek çoğunu kendi dilinin sesine ve estetiğine uygun Türkçe sözler hâline getirmiştir.

İmânı ve ideali gereğince geniş halk topluluklarına ses duyurma vazifesindeki Yünus Emre'nin Türkçesi, işte bu şartlar içinde sâde ve çok güzel bir halk lisânıdır.

...

Yünus Emre, yeni vatan coğrafyasının topraktan yükselen bütün güzel seslerini Türk halk diliyle birleştirmiş, Anadolu Türkçesi'ne o çağlara kadar hiçbir Türkçede görülmemiş bir mûsıkî işlemiştir. Anadolu'da bir felsefe olmaktan yükselerek bir imân derecesine varan ve çok sayıda halkı kendi ışıklı çerçevesine toplayan tasavvuf felsefesi'ni Yünus, Türk diliyle söylemenin, hem de kafiyeli söylemenin sırlarını bulmuştur.

Daha XII. asırda, Türkistan'da Ahmed Yesevî ile başlayan, Türk diliyle tasavvuf edebiyatı, Yünus'un ilâhilerinde Türkçenin zaferleri olmuştur. Dînin ve tasavvufun Türklerden önce Araplar ve İranlılar tarafından geliştirilmiş Arapça ve Farsça sözleri, terimleri, Yünus'un Türkçesinde Türkçeleşmiştir. Büyük şâir, bu yolda bir kelime bile uydurmaya tenezzül etmemiş, ilâhilerinin nice tılsımlı sözlerini, kendileriyle haşır neşir olduğu Türk halkının yaşayan dilinden derlemiştir. Bulamadıklarını, Arabî'den, Fârisî'den almış, fakat öyle bir edâ ile kullanmıştır ki, bu kelimeler sanki öteden beri Türkçe imişler gibi millî bir ses, millî bir çehre almıştır.

...

Böyle, Türkçe sözler kadar Türkçe-

leşmiş kelimeleri de kullanmakta Yunus aynı dehâyi gösterir. Meselâ, Anadolu Türkçesi'nde dilimizin ve san'atımızın en millî çizgisi olmuş Elif sözü, bir gün Türk kızlarına isim olacak kadar millileşmeğe Yunus'un şiiriyle başlamıştır. Allah adı'nın ve İslâmî Türk yazısının ilk harfi Elif, Türkiye'de bir sevgi çizgisi olarak levhalara, câmilere işlenmiş; bir taraftan tasavvufta hakîkatin sembolü bilinmiş; bir taraftan da nârin endâmı ve mevzun çizilişiyile öylesine güzel Türk kızlarına isim olmuştur.

Yunus, bir tek Elif'de mânâları hepsini toplu bulma irfânıyla söylediği:

*Dört kitabın mânâsi bellidir bir Elif'de
Sen Elif'i bilmezsin bu nice okumakdur*

mısrâlarıyla, Anadolu'da Elif'in ilk ilâhîsine başlar. Bir başka ilâhîsinde de aynı görüş ve duyusu:

*Yedi Mushaf mânâsi bellidir bir Elif'de
Bâ dedürmenüz bana ben bu yoldan azarum
Bir Elif tahsil eden münezzehdür ilimden
Endişe ikliminde nice düşüp gezerüm*

diye, daha geniş tekrarlar. İşte bu söyleyiş ve bu başlangıçtır ki, Elif'e Türk hayat ve san'atında ölümsüz yer ayırır ve bir gün, Karacaoğlan'ın şiirinde aynı kelime:

*Elif'in uğru nakışlı,
Yavru balaban bakışlı;
Yayla çiçeği kokuşlu,
Kokar Elif Elif diye*

şeklinde türküleşir.

Yanlış ve sapıtılmış bir dil anlayışı içinde Türkçemizi baltalayanların görmedikleri veya görmek istemedikleri büyük gerçek şudur ki, Türk milletinin hâkim millet olduğu İslâm medeniyeti asırlarında o üstün duruma ulaşırken fethettiği topraklar gibi, fethettiği kelimeler de vardır. Türklük, bu kelimeleri, tıpkı yeni vatan toprakları gibi, kendi zevki, san'atı ve dehâsiyle işleyerek Türk ve Türkçe yapmıştır; işte Yunus Emre de, Türkçemizin çok sayıda kelimesini böylesine millileştiren bir lisan fâtihidir. Meselâ, Anadolu Türkçesi'nde türlü mânâ kazanıp Türkçeleşmiş bir garîb kelimesi vardır. Bu kelime Anadolu'daki zengin ve büyük hayâtına Yunus'un şiiriyle başlamıştır. İlk fetih asırlarında yeni vatana gelen Türkler, bir yerde vatan tutup yerleşinceye kadar, türlü gurbet sızıları duyarlardı. Buna

tasavvuf felsefesinin ilâhî varlıktan gurbette oluş fikri de katılınca gerek gurbet gerek garîb sözleri, daha birçok nüanslarıyla Türkçede büyük hayat kazandı. Doğdukları veya vatan tuttıkları yerlerden tam bir Allah aşkıyla ayrılıp diyar dolaşan ve her gittikleri yerlerde halka, Allah'a varma yolları gösteren gezici dervişler ve abdallar da yeni yurdun garîbleriydi. Yunus Emre'nin:

*Aceb şu yerde var m'ola
Şöyle garîb bencileyin
Bağrı başlu gözi yaşlu
Şöyle garîb bencileyin*

dörtlülüğüyle başlayan şiirinde garîb'in çeşitli mânâ zenginlikleri vardır. Böylelikle Türk'ün irfan ve gönül gücüyle fettedilmiş kelimelerden biri de bu garîb'dir. Türkçede: Gurbette kalmış, kimsesiz, zavallı, fakir, değişik, tuhaf, yabancı, içe dokunan, tésirli, anlaşılmaz, Allah aşığı, derviş, meczup, vb. gibi mânâlar kazanmış bu garîb sözü, ayrıca garîblik, garîbsemek, akşam garipliği v.b. gibi kullanışlarla da Türkçeleşmiştir. Meşhur bir ilâhîsinde:

*Taşın yine deli gönül
Sular gibi çağlar mısın
Akдын yine kanlı yaşam
Yollarımı bağlar mısın*

*Nidem elim ermez yâre
Bulunmaz derdime çâre
Oldum il'imden âvâre
Beni bunda eğler misin*

gibi dörtlüklerle, Türkçeye kuş dilini söyleten Yunus Emre, Anadolu Türkçesinde yeni yeni başlayan uzun hece'lerin de hemen ilk şâiridir. Her dile çok sesli mûsikilerin büyük imkânlarını veren bu uzun hece'yi dilde duymaya başlamak, Türkçeye her şeyden çok Akdeniz ikliminin kazandırdığı üstün bir estetik. Yukarıdaki mısrâların yâre, çâre, âvâre gibi kelimelerini hemen hemen bugünkü sesleriyle kullandığı, Yunus Emre'nin bilhassa aruzla seslendirilmiş şiirlerinden bellidir.

...
Yunus Emre'nin Türkçeyi kavrayışı ve kullanışı, bir dilin sesi ve mîmârisi millî olmalıdır, diye ancak bugünkü mukayeseli dil bilgisinin vardığı neticeye bundan yedi asır önce varmış, öylesine ileri bir anlayışa uygundur.